

Optik alanda tükettiği yüz yıl içinde
**Zeiss Müessesesinin Geçirdiği
Değişiklikler**

Yazan :

Av Max Eastman

Çeviren :

**Sélection dergisinden
Hrt. Kd. Bnb.
Selâmi Kanıklı**

Adeseler kullanmağa ihtiyaç duyulan, basit bir fotoğraf aleti veya bir teleskoptan bahsedilen her yerde, Zeiss adı, teknik inkişafın sembolü sayılır. Fakat bu adın, başkalarının menfaatine saygı göstermekte candan davranan diğer bir insanı da temsil ettiğini pek az kimse bilir.

Gerçekten, Zeiss adının arkasında, Ernst Abbe adlı. bilgin ve ünlü bir sosyolog bulunmakta idi. Eğer Ernst Abbe, mütevazı bir insan olmasaydı, onun adı da bugün, bütün dünyada meşhur olacaktı.

Bu büyük mert insan, yaşadığı asır tarihinin büyük istidatlarından biri olmuştur. Kendisi, şuaların bir mikroskop objektifi içerisinde geçişini riyazi olarak tayin etmeğe imkân veren sıhhatli kanunlar meydana getirmiştir. Onun imal ettiği mikroskoplar sayesinde, Robert Koch ve Louis Pasteur gibi insanlar eserlerini iyi bir sonuca ulaştırabilmişlerdir. Ernst Abbe modern bilgi için hayati önem taşıyan daha birçok aletler icat etti. Kurulmasına yardım ettiği bir firma, imal ettiği maddelerin hassaları ve mükemmelliği ve veriminin önemliliği ile emsalsizliğini muhafaza etmektedir. Bu müesseseyi idare etmek için koyduğu prensipler, sosyal bir devrim teşkil edecek kadar kanunların ve devrin adetlerinin ilerisinde bir görüşle hazırlanmışlardır.

Abbe bu firmaya, dostu ve iş arkadaşı Carl Zeiss'in adını verdi. Kısa boylu, sakallı, son derece mâhir bir sanatkâr olan Zeiss, Orta Almanya'da bulunan Jena Üniversitesi laboratuvarının aletlerini tamir ediyordu. 1846 da açtığı bir fabrikada, o devirde kullanılan, çok iptidai tarzda mikroskoplar imal etmeğe başlamıştı. Bu mikroskopların, bilgi ile çok daha iyi imal edilebileceğini sezmekte idi.

Ernst Abbe fizik ve Astronomi öğretmek üzere Jena'ya geldiği vakit, Zeiss onu bir dâhi olarak gördü. Kendisine atölyesinin kapılarını açıp - Burada kendi eviniz gibi hareket edebilirsiniz - dedi. Maksudı bu ada lâyük bir mikroskop imal etmektir.

Abbe, modern mikroskoplarda yürürlükte olması gereken rişazi bilgileri bulmak için dört yıl çalıştı. Fakat maalesef o devirde henüz böyle aletler yapmağa elverişli cam mevcut değildi. Abbe, kendisiyle beraber çalışmak üzere Jena'ya, Ottoschott adındaki cam kimya teknisiyenini getirtti. Beraberce, o zamana kadar bilinmiyen hassaları hâiz ve optik için elverişli bir cam yaptılar. Sonra Carl Zeiss ve oğlu ile birlikte bir fabrika kurdular.

Zeiss'in küçük atölyesinden, hemen, gitgide artan sayıda optik aletler çıkmağa başladı. 1876 ile 1888 arasındaki 12 yıl içerisinde, memur sayısı 42 den 300 ze yükseldi.

1938 de Zeiss fabrikaları 10.000 işçi çalıştırıyor ve 10 hektarlık bir sahayı kaplıyordu. Bu fabrikalar da her yıl yeni keşifler yapılmakta ve dünyanın her tarafına, basit dürbünlerden ve fotoğraf makinesi objektiflerinden, tamamiyle astronomik rasatlara ve rasathaneleri teçhiz etmeğe yarayan malzemeye kadar, çeşitli optik aletler gönderilmekte idi. Zeiss firması, savaştan önceki Almanya'nın en meşhur müesseselerinden biri idi. Fakat, bildirilen bu hususlar, bu müessese tarihinin ancak bir kısmını teşkil eder. Jena'nın hemen bütün âileleri Zeiss firmasının çalışmalarına katılmakta idiler. Firma bu verimli seviyeye gelince, Abbe'nin kendisi zenginleşirken dostlarından birçoğunun fakir kalmasına içi elvermedi. Aynı maksat uğruna, aynı gayretle kendisi kadar çalışan Zeiss müessesesi memurlarının niçin mükâfat payları bulunmasın ? diye düşünüyordu.

1888 de Carl Zeiss ölünce, Abbe, Zeiss'in oğlunun hissesini satın aldı. Böylece Zeiss fabrikaları onun şahsi malı olmuştu. Fakat Abbe, mülkiyet haklarından vazgeçerek, bütün teşebbüsleri eski dostunun adını verdiği bu müesseseye bağışladı. O, hangi mevkide bulunurlarsa, bulunsunlar firmanın başarısına katılan herkesin, memurlar, üniversite üyeleri, ilmî ve teknik servislere bağlı kimselerin kazañtan birer pay almak hakkına malik olmalarına karar verdi. Jena Üniversitesi'ni yönetmekle görevli bulunan Millî Eğitim Vekâleti,

bu müessesenin idaresi içinde gereken ihtimamı gösteriyordu. Fakat bu idare, kendiliğinden, Abbe'nin iki yıl Hukuk ve Sosyoloji'yi tetkik ettikten sonra hazırladığı statüye tâbi olmuştu. Ücretli izin, hastalık sigortası, günde 8 saatlik çalışma müddeti, işten çıkarılma tazminatı, işçiler ve aileleri için sakatlık ve ihtiyarlık tahsisatı, müdürlük nezdinde temsil hakkına Abbe, dünyanın başka taraflarında ciddi olarak düşünülmesinden çok önce, statüsünde yer vermişti. Konulan esaslar, şirketleri, mülkiyet ve idareleri üzerlerinde bulunmaksızın, işçilere ev yaptırmaya teşvik ediyordu. Aynı statüye göre, müessesenin bütün üyelerinin, ırkları, dinleri, siyasi kanaatleri (*) veya özel hayatları ne olursa olsun eşit muamele görmeleri gerekiyordu. dünya rekabeti karşısındaki istihsal plânı üzerinde, bu esaslara dayanılarak yapılan tecrübe başarı ile sona ermiştir. Bu olay, Abbe'nin teknik alandaki buluşları kadar önemli bir yenilik kabul edilmektedir.

Sosyoloji alanında gösterdiği gayretten dolayı, Jena Üniversitesi, Ernst Abbe'ye Hukuk Doktoru ünvanını vermiştir.

Ernst Abbe 1905 yılında öldü. Son dakikalarındaki isteklerine göre, âile erkânının huzurunda, çok sâde bir şekilde gömüldü. Mezarının başında hiç kimse nutuk söylemedi. Binlerce işçi, son bir saygı olmak üzere mezarlığa kadar Abbe'nin cenazesine katıldılar, fakat onun isteğine hürmeten kapıdan içeri girmediler.

1945 Nisanında Amerikan askerleri Jena'ya girdikleri zaman, Abbe'nin koyduğu esaslar henüz yürürlükte bulunuyordu. Bombardımanlarla tahrip edilen büyük Zeiss fabrikaları, iki aydan kısa bir zamanda tekrar faaliyete geçmeğe hazır bir durumda idiler. Yalta anlaşması gereğince, Haziranda Amerikan kıtaları çekiliyor ve Kızılordu şehire giriyordu. Birinci yılın başında, Zeiss fabrikalarını yağmaya koyulan Ruslar, 100 milyon dolar tutarında makine ve malzemeyi alıp götürmüşlerdi. Bundan başka Ruslar 336 teknisiyen ve kalifiye işçiye de Sovyetler Birliği'ne nakletmişlerdi. Jena'da kalan işçiler, büyük bir kısmı boşaltılmış olan binaların içerisinde bırakılmış az sayıdaki makinelerle fabrikayı yeniden çalışır duruma getirmeğe giriştiler. Fabrika işlemeğe koyulacağı sırada, Sovyet kontrolü altında bulunan Doğu Almanya hükûmeti bütün tesisatı zaptetti. Böylece bu başarılı teşkilâtın maddî varlığı sona eriyordu. Bununla beraber bu darbeler Zeiss firmasını tamamiyle yok edememişti. Sanki bilinmiyen bir kuvvet fabrikacılık azmini hızlandırıyordu.

Gerçekten, 1945 Haziranında Kızılordu'nun gelmesinden henüz 3 gün önce, bir Amerikan askerî kamyon kafilesi Jena'ya girmişti. Firma idarecilerinin yardımı ile, Zeiss fabrikalarının en değerli bilgin ve teknisiyenleri,

(*) Nazi rejimi sıralarında, kâğıt üzerinde değiştirilmesi zoru ile karşılaşılın bu maddeyi Müdürlük, eskisi gibi, sadâkatla tatbik etmekten bir an geri durmamıştır.

âileleri ile birlikte, Jena'nın 320 km. Güney - Batısında, Amerikan bölgesindeki Heiden Heim kasabasına nakledilip eski bir kışlaya yerleştirildiler. Sayısı 130 za varan bu şahıslar, Zeiss müessesesinin ruhu ve beyni mesabesinde idiler. Bunlar olmadan ne Moskova'da ne de Jena'da firmayı canlandırmağa imkân yoktu. Bir sigara fabrikasında buldukları boş bir odada, plânlarını çizmek üzere şuradan buradan ele geçirdikleri bir kaç sahife kağıt ile çalışmağa başladılar. Hafızalarını zorlayarak, hesap ve projeleri meydana getirdiler.

Heiden Heim'in 15 Km, kadar uzağında, bir vadi içerisinde bulunan metruk bir harp malzemesi fabrikasını kiralayıp, burada, Zeiss Opton adını vermek zorunda kaldıkları yeni bir fabrikayı kurmağa koyuldular. Ücret diye bir konu yoktu. Bu insanlar, beraberleinde birkaç milyon, kıymetten düşmüş Reichsmarks getirmişlerdi. Herbiri bu paradan, âilelerini geçindirecek kadar bir hisse alıyordu. İmal ettikleri birkaç alet. savaş sırasındaki bombardımanlardan korunmak üzere, kâzasız belâsız, Batı Almanya içlerine dağıtıldı. Bütün bu işler için dayandıkları kaynaklar zekâ ve hatıraları idi.

Fabrikanın şefi Heinz Kuppenbender'e ilkönce hangi aletleri yerleştirttiğini sorduğum vakit bana, "yatakları,, diye cevap verdi. Çünkü, Heiden Heim'e gidip gelme uzaklığı 30 km tutan fabrika yolculuğu için otobüs ve yetecek kadar bisikletimiz yoktu, personeli fabrikada yatırmak zorunda kalmıştık dedi. Bu, dikkati çeken, aynı zamanda mücit, idareci, ayrıca Contax fotoğraf aletlerinin imalcisi olan adam, meslekdaşlarını doyurmak için, yiyecek maddeleri kıtlığı ile savaşmak ödevini de yüklenmişti. Karaborsadan satın aldığı 12 canlı domuzu, civarın dikkatini çekmeden, kestirmeğe nasıl muvaffak olduğunu anlatırken, hayvanların mahzende boğazlanmaları sırasında seslerinin duyulmamasını, üst katta yüksek sesle Beethoven'den parçalar çaldırmakla sağladığını bildirmektedir.

Fabrikanın bulunduğu vadi bugün çalışma gürültüleriyle inlemektedir.

Yeni iki bina tamamlanmış ve bir üçüncüsü L'E. C. A. nın yardımıyla, alacağı yüksekliğin yarısına ulaşmağa başlamıştır. 1400 M² lik bir sâha kaplayan atölyelerde, makineler 2500 işçinin nezaretinde işlemektedirler, Bu işçilerin tahminen yarısı Jena'dan demir perdeyi aşmak suretile gelmişlerdir. Civar tepeler nümune evlerle dolmuş bulunmaktadır. Firma, inşaat masraflarını ödediği bu evlerin sahibi değildir.

Zeiss Opton fabrikaları yeniden, eşsiz vasıfta optik maddeler çıkarmağa başlamışlardır. Londra'da yapılan yeni bir oftalmoloji kongresinde Zeiss Opton, eskisi gibi zafer kazanmıştır.

Ticaret müdürü Henrich, Zeiss fabrikalarını yeniden kurarken Jena'daki kadar iyi vasıfta imâlat yapmağa andıçtik demektedir. İnkişaf, daima Zeiss firması mâmulatının mümeyyiz vasfını teşkil etmiştir. Batı bölgesinde de bu

ananeye bağlanmış bulunuyoruz. Zeiss malzemesi satın alacak bir kimse, artık, alacağı malın Zeiss Opton mâmülû olup olmadığını anlamak istemektedir.

Ernst Abbe tarafından konulan esaslar ne oldu? sorusuna Henrich şöyle cevap vermiştir:

Malî kısmı ilgilendiren konulardan mâdâ, onları her zaman tatbik ediyoruz. 1948 yılında yapılan para reformu bizi borçlanmak zorunda bıraktı,.. Bu borçlanma, Zeiss'in 1846 da küçük atölyesini kurduğundan beri ilk defa başımıza gelmiştir. İlk emelimiz bu borcu ödemek ve yeniden kendi yuvamızın sahibi olmaktır. Bağımsızlığımızı tekrar elde edeceğiz; Abbe'nin koyduğu esaslar da, değiştirilmeden, yeniden tatbik edileceklerdir.

